

УДК 37.015.31-053

Л. А. Яременко

ТВОРЧИСТЬ ДИТИНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано творчість як самостійну діяльність, компонент будь-якої діяльності, процес діяльності та властивість індивіда. Здійснено характеристику творчої діяльності та творчої особистості. Розглянуто етапи й умови творчості, зазначено фактори впливу на процес розвитку творчості. Розкрито значення батьківської підтримки для розвитку творчих здібностей дітей. Акцентовано увагу на вияві творчості в продуктах образотворчої діяльності.

Ключові слова: творчість, творча особистість, творча діяльність, творчий розвиток, творчі здібності.

Постановка проблеми. Актуальність розгляду проблеми творчості, творчої діяльності та творчої особистості зумовлюється постійно зростаючими темпами науково-технічного прогресу, позитивною динамікою процесів, спричинених творчими здобутками і науковими відкриттями творчих особистостей.

Сучасне розуміння творчості осмислюється як необхідна умова становлення особистості, здатної самореалізуватися в динамічному світі, стати творцем і проектувальником власної долі.

Мета статті полягає в розгляді творчості у смислових концептах розуміння феномена, розкритті особливостей розвитку творчих здібностей засобами образотворчої діяльності та висвітленні значення батьківської підтримки в процесі формування творчості дітей.

Виклад основного матеріалу. Пізнання реального світу – це завжди творчість. Творчості потребує й будь-яке відкриття. Як творчий процес розглядається застосування різноманітних прийомів, що полегшують шлях до відкриття... Цей перелік можна безкінечно продовжувати, оскільки творчість пронизує різні сфери життєдіяльності людини й наповнює її, виявляючись у діях та їхніх результатах.

З огляду на зазначене вище, у наукових джерелах наводяться різні смислові акценти трактування поняття «творчість». Зокрема, творчість – це специфічна форма духовно-практичної діяльності прогностичного і практико-цільового характеру (Філософський словник); духовна діяльність, результатом якої є створення оригінальних цінностей, встановлення нових, раніше невідомих фактів, властивостей і закономірностей матеріального світу й духовної культури (О. Спіркін); відкриття, яке має об'єктивно цінний характер (О. Табідзе); якісний стан діяльності особистості, ступінь її активності та творчих можливостей (В. Овчинникова); процес створення людиною об'єктивно або суб'єктивно нового за допомогою специфічних інтелектуальних процедур, які не можна подати як точно описані та строго регульовані системи операцій або дій (І. Лернер); процес створення чогось нового для даного

суб'єкта (В. Моляко); процес послідовних актів, який містить елементи новизни (Л. Ігнатенко); здібність людини, яка виникає у процесі діяльності на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу, що задовольняє багатокладність суспільних вимог (О. Гарбич-Мошори); суб'єкт у своїх діяннях, в актах своєї творчої самодіяльності не тільки виявляється – він у них створюється й визначається (С. Рубінштейн); форма створення нового у різних планах і масштабах як матеріально підкріпленого, так і матеріально не підкріпленого нового творчого продукту, нових форм діяльності, розгортання внутрішніх потенцій самої людини тощо.

У сучасних дослідженнях виокремлюється трактування «творчості» як реалізації внутрішнього мотиву діяльності, оскільки у творчій діяльності головним є:

- 1) не кінцевий предметний результат, а сам процес творчої діяльності, обумовлений внутрішнім надихаючим мотивом;
- 2) вияв і вдосконалення здатності людини до самовираження;
- 3) поєднання досягнення цілі та задоволення потреби у самовдосконаленні.

За міркуваннями О. Павленко, творчість виявляється не стільки у перетворенні об'єкта, скільки суб'єкта творчості (людини), що надає можливості використовувати суб'єктивні оцінки для її аналізу, замість об'єктивних, які переважно застосовуються до результатів праці. У такому контексті творчість розглядається як така, що співпадає з безпосереднім вихованням і самовихованням. У результаті творчого процесу особистість розвивається, відбувається формування її свідомості, оволодіння знаннями та досвідом.

Не менш важливим для розкриття сутності творчості є таке міркування Л. Виготського: «Якщо розуміти творчість у її істинному психологічному смислі як створення нового, легко дійти висновку, що творчість властива всім у більшій чи меншій мірі, вона також є нормальним та постійним супутником дитячого розвитку» [2].

З огляду на зміст трактувань можна зробити певні узагальнення про те, що творчість досліджується, як:

- самостійна діяльність (у процесі здійснення якої породжується щось якісно нове й таке, що відрізняється неповторністю, оригінальністю й суспільно-історичною унікальністю);
- компонент будь-якої діяльності;
- процес діяльності (критерієм якого виступає суб'єктивна новизна, а не суспільна значущість і абсолютна новизна);
- властивість індивіда (процес реалізації його сутнісних сил, спосіб його самоствердження, під час якого здійснюється самоспоглядання, самореалізація та саморозвиток).

Також дослідження творчості здійснюється у процесуальному й особистісному аспектах. Особливості перетворення суб'єктом предмета творчості, дослідження фаз, стадій, етапів і результатів перетворення визначають спрямованість процесуального аспекту. Особистісний аспект

стосується якостей, здібностей особистості як суб'єкта творчої діяльності. Дослідження творчості за особистісним аспектом спрямовується на пізнання потреб, мотивів, інтересів, знань, умінь, навичок, самосвідомості особистості тощо.

Гуманістичні пріоритети сучасної освіти ґрунтуються на ідеях самоцінності та унікальності особистості дитини, необхідності розвитку її творчих можливостей.

Звісно діяльність набуває творчого характеру, якщо вона організовується з урахуванням рис творчої діяльності, зокрема таких, як:

- самостійне перенесення знань і умінь у нову ситуацію;
- виявлення нової проблеми у знайомих умовах, нової функції знайомого об'єкта;
- вміння бачити альтернативу відомому рішення;
- вміння комбінувати відомі способи розв'язування завдання по-новому;
- створення оригінальних способів розв'язування проблеми поряд з уже відомими.

За І. Лернером [5], до характеристик творчої діяльності слід віднести:

- самостійне здійснення перенесення знань і умінь у нову ситуацію;
- бачення нової проблеми у традиційній ситуації;
- бачення структури об'єкта;
- бачення нової функції об'єкта на відміну від традиційної;
- бачення альтернатив при розв'язуванні проблеми;
- комбінування та перетворення відомих способів діяльності під час розв'язуванні нової проблеми;
- створення принципово нового підходу (способу, пояснення) до розв'язування проблеми.

Особливістю вказаних характеристик творчості є те, що неможливо попередньо створити жорсткі схеми такої діяльності, оскільки неможливо заздалегідь вказати види, характер і ступінь складності ймовірних проблем, неможливо передбачити способи розв'язування проблем, що ще не виникли. Творчий потенціал можна розвинути лише в процесі дійсного пошуку розв'язків нових проблем.

На думку О. Леонтєва [4], творча діяльність може виявитися як на рівні операційних компонентів продуктивної або пізнавальної (навчальної) діяльності, так і на рівні перебудови орієнтувальної основи і, врешті решт, образу світу (наукова творчість). І новизна тут не в об'єктивно новому кінцевому продукті, а в самостійному створенні системи ставлення до світу через особисту діяльність. У педагогічному плані головне у творчості – це усвідомлення дитиною себе як «нового відкриття», яке реалізує в процесі формування свою особистість, свої здібності, знання та уміння.

Також слід говорити про творчий потенціал особистості. На думку В. Рибалка [8], до сфери творчого потенціалу особистості слід віднести: задатки, нахили, що виявляються в підвищенні чутливості, певній вибірковості, у динамічності психічних процесів; інтереси, їх спрямованість, частоту й

систематичність виявів домінування пізнавальних інтересів; допитливість, потяг до створення нового, нахили до пошуку та розв'язання проблем; швидкість у засвоєнні нової інформації, утворення асоціативних масивів; нахили до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступного вибору; вияв загального інтелекту, швидке оцінювання та вибір шляху розв'язання, адекватність дій; емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивні оцінювання, вибір, надання переваг; наполегливість, цілеспрямованість, переконаність, працелюбність, систематичність у роботі, прийняття сміливих рішень; творчі тенденції у роботі (вміння комбінувати, шукати аналоги, реконструювати; нахили до зміни варіантів, варіантів, економне використання часу, матеріальних засобів тощо); інтуїцію (здатність до оцінок, прогнозів); оволодіння технікою праці, майстерністю; здатність виробляти особистісні стратегії і тактики під час розв'язання загальних та спеціальних нових проблем, завдань, а також пошуку шляхів виходу із складних, нестандартних ситуацій.

Зазначимо, що у фахових джерелах йдеться про такі етапи творчості:

- виникнення та усвідомлення творчої проблеми;
- пошук шляхів, підходів, принципів її вирішення;
- відкриття, народження ідеї, моделі явища, розробка задуму;
- верифікація задуму, практична перевірка гіпотези, реалізація результату творчого акту [12].

До найбільш важливих умов творчості віднесено:

- свободу від стереотипів та «навішування ярлику», тобто здатність сприймати навколишній світ без апріорних настанов;
- спонтанність й експресивність як здатність діяти під впливом раптового бажання, без підготовки й планування;
- відсутність страхів щодо нового, таємничого, незрозумілого, і навіть більше – тяжіння до невідомого.

Додамо, що у психологічній літературі внутрішню свободу визначено як умову активізації творчого потенціалу особистості. За О. Губенко, джерелом внутрішньої свободи, підґрунтям творчого потенціалу особистості є творча активність і здатність до самоусвідомлення і саморозвитку [3]. У цьому контексті значущості набувають і міркування Г. Балла [1] про те, що творча особистість внутрішньо вільна, їй властиві ініціативність, здатність до самостійної дії, діалогічної взаємодії з іншими, прийняття відповідальних рішень.

У Словнику-довіднику з психології особистості [7] вказується на те, що творчу особистість характеризують:

- високий рівень розвитку творчих здібностей;
- особливий творчий потенціал;
- схильність до творчої діяльності.

Необхідні для творчості складові розвиваються в процесі навчання та власне творчої діяльності. У працях Л. Виготського, Г. Костюка, В. Давидова, В. Оконя вказується, що основними факторами розвитку творчої особистості є:

- високий рівень мотивації;
- творча активність;
- сприятливі зовнішні умови для здійснення творчих дій.

Основним структурним компонентом творчого розвитку дитини стає проблемність, яка виражається у пошуках невідповідностей та протиріч у постановці питань і проблем. А тому для організації творчої навчальної діяльності слід:

- створювати умови для реалізації та розвитку творчих здібностей;
- розвивати уяву і фантазії як основну властивостей розуму з метою створення передумов для творчого відображення дійсності;
- розвивати інтелектуальні та спеціальні здібності дітей;
- надавати можливості для пошуку оптимальних форм і методів навчання, які забезпечать творчий характер навчального процесу, активну позицію індивіда у ньому.

Формування процесуальних рис творчої діяльності невіддільне від характеру дитини, тому паралельно з набуттям творчих умінь слід формувати й такі риси творчій особистості, як: оригінальність, допитливість, здатність давати оцінку факту або явищу, фантазувати, відстоювати свою думку.

Творчість дитини дошкільного віку має вияв у особистісному активному ставленні до нового, виході за межі обмежених способів, уявлень як про зовнішній світ, так і про себе, своє бажане «Я»; спрямованість не тільки на сприйняття нового, але і на активне його творення, тобто це і потреба, і здібність до творчості.

Від природи в дитині закладено великий творчий потенціал, якому мають бути створені умови для виявлення і розвитку. На думку О. Запорожця, зображувальна діяльність подібна до гри, дозволяє більш глибоко осмислити сюжети, що цікавлять дитину. У міру оволодіння зображувальною діяльністю в дитини створюється внутрішній ідеальний план, який відсутній у ранньому дитинстві. У дошкільному віці внутрішній план діяльності ще не повністю внутрішній, він має потребу в матеріальних опорах, і малюнок – одна з таких опор.

Образотворча діяльність, як і гра, є домінуючим видом діяльності дитини дошкільного віку. Під час її здійснення дошкільник виявляє бажання зображувати навколишню дійсність. Проте реальний світ у продуктах його діяльності відображається не механічно. Це відображення породжується психічним розвитком дитини, її віковими й індивідуальними особливостями, попередньо набутих досвідом, умовами, життя, навчання і виховання.

У малюнку дитини відображається стан процесу сприймання навколишнього світу. Чим більше розвинені в дошкільника психічні процеси й спостережливність, чим більший досвід спілкування з природним і соціальним середовищем, тим точніше уявлення про оточуючу дійсність відображається у творчості дитини, тим багатші й змістовніші отримуються малюнки.

Показовим є те, що образотворча діяльність дітей стала предметом багатьох дослідників. Зокрема, Н. Сакуліна виділяє два підходи до вияву

творчості у малюнках. За першого підходу, діти надають перевагу малюванню окремих предметів, що, у свою чергу, спричинює розвиток здатності зображення. Для другого підходу типовим є вияв творчості в напрямі розгортання сюжетного змісту. У подальшому ці малюнки діти супроводжують коментарем, у якому проговорюють свої міркування та творчий задум.

М. Татаренко [10] розглядає фактори впливу на процес розвитку творчості. До мотиваційного фактора вона відносить «фактори-каталізатори» – це оточення особистості, що є об'єктом ідентифікації й рольовою моделлю; значущі впливи (освітні, виховні, розвивальні програми), важливі події. Ці характеристики оточення впливають не тільки безпосередньо, а й опосередковано на творчі досягнення особистості на різних етапах її розвитку.

Кожна дитина має величезний арсенал задатків, ранній розвиток та формування яких залежить від соціальної структури суспільства, від умов виховання й навчання в освітніх закладах, турбот і зусиль батьків та від бажання самої дитини.

Творчий успіх дитини, зацікавленість її будь-якою творчістю, у тому числі й образотворчою діяльністю, значною мірою залежать від підтримки родини. Сім'я, за результатами дослідження, має надто широкий спектр можливостей впливу на дитину. Сім'я, за О. Шевнюк [13], забезпечує найбільш стійкі механізми передавання культурної інформації загального і спеціального призначення. На переконання В. Сухомлинського, сім'я – це перше джерело, з якого починається велика ріка почуттів і переконань. Батьки є найголовнішими людьми в житті дітей, прямо сприяють формуванню творчих здібностей дітей. Оскільки саме у середовищі сім'ї визначають трудові обов'язки, виховують почуття відповідальності, надають можливість розвинути творчу ініціативу, привчають розподіляти свій час, самостійно організовувати роботу і знаходити кращі способи її виконання.

На думку О. Перепелиці, основним методом розвитку творчих здібностей дітей є батьківська підтримка. Не таємниця, що підтримка й заохочення формують творчий процес дитини. Батьківська підтримка – це процес, у ході якого батьки зосереджуються на гідності дитини з метою утвердження її самооцінки; допомагають повірити в себе й у свої здібності, уникнути помилок; підтримують у разі невдач.

Педагоги й психологи вважають, що для того, щоб навчитися підтримувати дитину, батькам, можливо, доведеться змінити звичний стиль спілкування й взаємодії з нею. Підтримувати дитину – означає вірити в неї. Вербально й невербально батьки повідомляють їй, що вірять у її сили й здібності.

У наукових джерелах йдеться про те, що критеріями батьківської підтримки процесу формування у дітей творчих здібностей є:

- створення психологічного й матеріального комфорту до творчості;
- демонстрація оптимізму й ініціативності;
- уміння й бажання демонструвати зацікавленість творчою діяльністю й пізнання;

- прояв емпатії й віри в дитину.

Для порівняння, за Е. Торренсом, для розвитку творчості слід проектувати процес навчання дітей з дотриманням таких принципів:

- з повагою ставитися до незвичних запитань;

- з повагою ставитися до незвичних ідей;

- показувати дітям, що їхні ідеї цінні;

- сприяти самонавчанню та заохочувати самостійність у навчанні;

- надавати час для діяльності чи навчання, результати якого не будуть оцінюватися;

- критика дорослих може призвести до негативної реакції та призвести до замкнутості з боку дитини.

Висновки. Творча діяльність є однією з найбільш природних форм реалізації особистістю своїх потреб з метою зміни стандартної ситуації чи трансформації самої себе як суб'єкта у ставленні до реальної дійсності. Розквіт творчості дитини здійснюється за таким алгоритмом: «спочатку відкрити істину, відому багатьом, потім відкрити істини, відомі деяким, і нарешті відкрити істини, нікому ще невідомі».

Вияв творчості, являючи собою рушійну силу саморозвитку кожної конкретної особистості, і прогресу людства в цілому, значною мірою залежить від орієнтованості освітнього процесу на створення умов для формування та розвитку дитини як творчої особистості.

Список використаної літератури

1. Балл Г. О. Внутрішня свобода особи і особистісна надійність у контексті гуманізації освіти // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – № 9 (56). – С. 1-7.

2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с. – С. 31

3. Губенко О. В. Внутрішня свобода як умова активізації творчого потенціалу особистості // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 10 (57). – С. 1-5.

4. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

5. Лернер И. Я. Поисковые задачи в обучении как средство развития творческих способностей / И. Я. Лернер / В кн.: Научное творчество / под ред. С. В. Микулинского, М. Г. Ярошевского. – М.: Наука, 1969. – С. 413–418.

6. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач / В. А. Моляко. – К.: Рад. школа, 1983. – 94 с.

7. Психологія особистості: Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с.

8. Рибалко В. В. Психологія розвитку творчої особистості: навчальний посібник. – К.: К. ІЗМН, 1996. – 236 с.

9. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание / А. Г. Спиркин. – М.: Политиздат, 1972. – 303 с.

10. Татаренко М. Г. Развитие творческих способностей младших школьников средствами театрального искусства в условиях дозвілья : дис... канд. пед. наук: 13.00.06 / Татаренко М. Г. – К., 2006. – 194 с.

11. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.

12. Філософія : підручник / За заг. ред. Горлача М. І., Кременя В. Г., Рибалка В. К. – Харків : Консум, 2000. – 672 с.

13. Шевнюк О. Л. Культурологія : Навчальний посібник / Шевнюк О. Л. – К. : Знання, 2004. – 353 с.

Лилия Яременко. Творчество ребенка: теоретические основы и особенности развития.

В статье творчество анализируется как самостоятельная деятельность, компонент любой деятельности, процесс деятельности, свойство индивида. Осуществляется характеристика творческой деятельности и творческой личности. Рассматриваются этапы и условия творчества, указываются факторы влияющие на процесс развития творчества. Раскрывается значение родительской поддержки для развития творческих способностей детей. Акцентируется внимание на выявлении творчества в продуктах изобразительной деятельности.

Ключевые слова: творчество, творческая личность, творческая деятельность, творческое развитие, творческие способности.

Liliya Yaremenko. Child creativity: theoretical base and specifics of development.

The author analyzes the creativity as independent activity, the component of some activity, the process of activity and the individual virtue. The article characterizes the creative activity and creative personality. The author examines stages and creative conditions, describes the factor of influence on creativity process. The article discloses importance of parental support for the development of children creative skills. Main focus is given to detection of creativity in the art activity products.

Key words: creativity, creative personality, creative activity, creative development, creative skills.

УДК 373.2

А. Клім-Клімашевска

**ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ
В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ**

Статья представляет проблему здорового образа жизни в детском саду. Внимание обращено на раскрытие содержания понятия «здоровый образ жизни», рассмотрение условий его формирования и описание факторов и методов реализации в условиях дошкольных учреждений.

Ключевые слова: здоровье, стиль, жизнь, детский сад.

Существует много различных определений понятия здоровье. Наиболее часто оно понимается, как отсутствие болезни, однако согласно концепции